

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 30, Sayı: 2, Sayfa: 287-304 TEMMUZ – 2020
Makale Gönderme Tarihi: 10.03.2020 Kabul Tarihi: 17.07.2020

KUZEYDEKİ ASIRLIK ÇATIŞMA: ARKTİK BÖLGESİ'NDEKİ ÇIKARLAR ALGILAMASI VE EGEMENLİK TARTIŞMALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*The Centennial Conflict in the North: An Overview of the Perception of Interests and
Sovereignty Disputes in the Arctic Region*

Adnan DAL*

ÖZ

Son yıllarda Uluslararası İlişkiler dünyasının terörizm, çevre kirliliği, etnik-siyasi-mezhep içerikli lokal çatışmalar, enerji jeopolitiği gibi yeni çalışma alanları ile şekillendiği söylenebilir. Bilhassa iklim değişikliği ile birlikte çevresel faktörler, güvenlik ve enerji jeopolitiği bağlamında etkin bölgelerden biri olan Arktik Bölgesi, son yüzyıllık süreç boyunca gittikçe artan bir öneme sahip olmuştur. Bölgenin fosil yakıt potansiyelinin keşfedilmesinin yanı sıra, deniz ulaşımı, stratejik üs bulundurma, maden ve deniz ürünleri çeşitliliği ve bilimsel faaliyetlerin yürütülmesi gibi günümüz devletlerin çıkar algılamaları içerisinde değerlendirilebilecek bu tür imkanlara sahip olması, Arktik Bölgesi'nde bir siyasal ve hukuki egemenlik mücadelesine neden olmaktadır. Bu çalışmada, Arktik Bölgesi üzerindeki yüzyıllık mücadelenin enerji jeopolitiği, devletlerin bölge üzerindeki farklı politik algılamaları ve egemenlik tartışmaları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma, sahildevletler arası karşılıklı bağımlılık ilişkisine değinilerek ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak bölgede aktörler arası işbirliği sürecinin tercih edilebilir olduğu iddiası ile nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arktika, enerji jeopolitiği, egemenlik

ABSTRACT

In recent years, International Relations' research area has expanded including terrorism, environmental issues, ethnic-politics-denomination based local disputes besides energy geopolitics. Particularly in the light of climate change, one of new regions driven by environmental factors, security and energy geopolitics, the Arctic has been getting more substantial during the last century. Through navigation, strategic base, mine and seafood prosperity, and scientific research besides its explored energy resources, the Arctic has been facing a political and juristical sovereignty struggle at recent years. Within this paper, it is aimed to assess the centennial struggle over the Arctic in terms of energy geopolitics, different political perceptions and sovereignty disputes among the Arctic states. Through interdependent relations among the coastal states and using descriptive analysis as a method, the paper is concluded with the claim that cooperation is preferable in the region.

Keywords: the Arctic, energy geopolitics, sovereignty

GİRİŞ

Arktik Bölgesi'nin önemi özellikle 20.yy'ın başlarında keşfedilmeye başlanmıştır. Rusya, ABD, Norveç, Danimarka ve Kanada'nın Arktik Okyanusu'na kıyısının bulunduğu bölgeye yönelik ilgi I. Dünya Savaşı öncesinde yoğunlaşmış, savaş sonrasında kıyıdaş devletlerin burada

* Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
e-posta: adal@firat.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3633-9044>

yürüttüğü faaliyetlerle önemi daha da artmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde ise müttefiklerin Rusya'ya yardım götürdüğü rotalardan birine ev sahipliği oluşturan Arktika, asıl önemini sahip olduğu potansiyel petrol ve doğalgaz yataklarıyla kazanmıştır.

Arktika üzerindeki mücadelenin, uzun tarihsel bir mücadeleden ziyade yüzyıllık bir mücadele olarak ele alınması gerektiğinden başlanacak olursa, bölgedeki tartışmalar üzerine yapılan yorumlar ve bölgeye kıyısı olan devletlerin stratejik çıkarları da süreç içerisinde mevcut koşullara göre değişkenlik arz etmiştir. Söz gelimi, II. Dünya Savaşı öncesi askeri, bilimsel faaliyetler ve balıkçılık faaliyetleri ile gündeme gelen bölge, savaş sonrası ise iklim değişikliği sonucu buzulların erimesiyle birlikte farklı algılamalara sahne olmuştur. Bu bağlamda bölgede enerji jeopolitiğinin ortaya çıkması ve kıtalararası deniz ulaşımının elverişli hale gelmesi gibi fırsatlarla birlikte Arktika, içeriden ve dışarıdan birçok devletin ilgisini çekmeye başlamıştır.

Dünyadaki iklim odaklı araştırmalara göre küresel ısınmanın etkisini en fazla hissettirdiği bölge olan Arktik Bölgesi, sahip olduğu buzulları günden güne kaybetmektedir. Özellikle 2000'li yıllar ile birlikte ısınmanın yüksek boyutlara ulaştığı bölgede buzullardaki erime, gözle görülür derecede artış göstermektedir. Küresel ısınma boyutu her ne kadar ekolojik duyarlılık çerçevesinde dile getirilse de esasında bölgeye kıyısı olan ülkeler için bölgenin ulaşım elverişli hale gelmesi, ekonomi-politik açıdan bir çıkar malzemesine dönüşmektedir. Enerji kaynaklarına ulaşımın buzulların erimesiyle birlikte daha elverişli hale gelmesinin yanı sıra, bir diğer önemli nokta da deniz ulaşımının elverişli hale gelmesidir. Bu bağlamda kıtalararası deniz ticaretine farklı bir boyut kazandıran bu durum, Çin gibi bölgeye kıyısı olmayan devletlerin de bölge üzerinde bir takım hak iddialarında bulunması ile birlikte Arktika'da küresel bir mücadelenin yürütülmeye başlandığı gözükmektedir.

Enerji ve deniz ulaşımının yanı sıra askeri-lojistik faaliyetler, nükleer çalışmalar, bilimsel faaliyetler, balıkçılık ve değerli maden çeşitliliği bakımından da önemli bir konumda olan Arktika ile ilgili değerlendirmelerin yapılacağı bu çalışmada öncelikle bölgenin tarihsel arka planına değinilecek, ardından Arktika'da sahildar devletlerin stratejik algılamaları üzerinde durulacak ve son olarak da bölgedeki egemenlik iddialarına Arktik Konseyi çerçevesinde Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) de dikkate alınarak yer verilecektir. Bu bağlamda Arktik Okyanusu'na kıyısı olan beş devletin Arktika üzerindeki politik formülasyonları incelenecek, enerji kaynaklarının keşfedilmesi ve deniz rotalarının elverişli hale gelmesiyle önemi artan Arktika'da sahildar devletler arasındaki egemenlik tartışmalarının içeriği açıklığa kavuşturulacaktır.

LİTERATÜR

Arktika'daki sorunları bölgesel anlaşmazlıklar, enerji kaynakları, alternatif deniz rotaları, yeni bir uluslararası rejim ve bölgenin stratejik-askeri önemi ile incelemek mümkündür. Rus araştırmacı D. Trenin "*Five Issues at Stake in the Arctic*" (Trenin, 2014) adlı eserinde Arktika ile ilgili çatışma ortamını bu ölçütlerle açıklamaya çalışmaktadır. Onunla benzer ölçüde, Vsevolod Gunitsky ise "*On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean*" adlı araştırmasında (Gunitsky, 2008: 261-271) Arktik devletlerinin uyuşmazlığı üzerindeki değişkenlerini enerji diplomasisi, gemicilik ve uluslararası hukukun zayıflığı olarak belirler. Ayrıca kimi araştırmacılar Soğuk Savaş'ın bitimine kadar Arktik Bölgesi'nde güç odaklı stratejik çıkarlara değinirken (Huitfeldt vd, 1992), kimileri ise bölgenin stratejik önemini yanı sıra ekonomik ve politik önemine de değinmiştir (Roucek, 1983).

Gorbaçov'un 1987 yılındaki Murmansk Demeci ile birlikte Atland, Arktik Bölgesi'nin "güvenliksizleştirme (desecuritization)" sürecine girdiğine değinmektedir (Atland, 2008). Bu dönemde bölgede devletlerarası ilişkilerin güvenlik dışı birtakım etkenlerle açıklanmaya çalışıldığı söylenebilir. Öte yandan, Mark Nuttall'a göre Soğuk Savaş sonrası Arktik Bölgesi bir doğal bilimsel laboratuvar, yerli hakların yurdu, egemenlik tartışmalarının etkili olduğu yer, hidrokarbon kaynak alanı ve önemli çevresel değişikliklerin yaşandığı yer olarak görülmelidir (Nuttall, 2009: 95). J. Strandsbjerg ise Arktika'da jeopolitiği ve sınırları incelediği çalışmasında üç ana faktörün

bölge üzerindeki ilgiyi arttırdığını iddia eder; buzulların erimesiyle birlikte enerji kaynaklarına erişme imkanı ve yeni rotaların kullanışlı hale gelmesi, teknolojik gelişmelerin derin denizlerdeki enerji kaynaklarına ulaşmayı mümkün kılması ve deniz hukuku sözleşmesinin taraflarca onaylanması sonucu egemenlik alanlarının genişletilmesiyle ilgili devletlerin girişimlerde bulunması (Strandsbjerg, 2012: 821).

Stephanie Holmes "*Breaking the Ice: Emerging Legal Issues in the Arctic Sovereignty*" adlı akademik çalışmasında (Holmes, 2008) Arktika'daki mücadeleyi üç farklı argümanla açıklamaya çalışmaktadır; doğal kaynak zenginliği, ticaret ve askeri aktiviteler. Holmes, burada hukuki argümanları bir değişken olarak incelemek yerine, yukarıda değinilen etkenleri ele alarak, Amerikan algısının Arktik Bölgesi üzerinde nasıl şekillendiğini örneklelemektedir. Öte yandan deniz alanları ile ilgili egemenlik tartışmaları ve enerji kaynakları bağlamında bir mücadeleyi konu edinen neorealist bakış ile bölgede bugüne kadar derin çatışmaların yaşanmamasından müphem neoliberal kurumsalcılık çalışmalarını karşılaştırmalı olarak inceleyen S. Knecht ve K. Keil (2013: 181-182), iki yaklaşımın da Arktik jeopolitiğini anlamlandırmada başarısız olduğunu iddia etmektedir.

Oran R. Young (2012a), Arktik yönetişimi konusunda alternatif bir "Arktik Anlaşması" yerine ticari gemicilik, denizde arama kurtarma faaliyetleri, petrol ve gaz gelişimi, turizm, balıkçılık, yaban hayatın korunması, çevresel koruma, yerli halkların hakları, bilim, silahların kontrolü ve Arktik Konseyi gibi konuları değerlendirmeye alabilecek "rejim kompleksi" kavramının realist bir alternatif olabileceğini savunur ve bölgede rejim teorileri bağlamında çalışmalar yapar. Diğer çalışmasında ise Young Arktik politikalarının Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeniden yorumlanması gerektiğini düşünür. Ona göre Arktika bu dönem itibarıyla küresel kaygılardan soyutlanmış ve Arktik devletleri arasında bölgesel işbirliğini artırıcı birtakım gelişmelere tanık olunmuştur (Young, 2012b: 166).

Soğuk Savaş mücadelesinin Arktika'da çatışma ortamını etkilemesiyle birlikte literatüre yansıyan çatışma odaklı çalışmaların yanı sıra, işbirliği senaryolarının da etkili olabileceğini değerlendiren çalışmalara da rastlamak mümkündür. Söz gelimi çatışma senaryosunun kaçınılmazlık mitini sorgulayan kimi araştırmacılar özellikle egemenlik, bilimsel araştırma, kaynak gelişimi, gemicilik ve çevresel kaygılar üzerine bölge devletlerinin işbirliğini tercih edebileceğini iddia etmektedir (Brosnan vd, 2010: 173). İşbirliğinin mümkün olduğunu savunan kimi araştırmacılar Arktik politikalarını uluslararası toplumun uluslararası ilişkilerdeki rolünü analiz eden ve bu bağlamda Arktika'da işbirliğini arttıran durumu İngiliz Okulu teorisi ile değerlendirmeye çalışmaktadır (Exner-Pirot ve Murray, 2017).

Byers, 2014 yılındaki Rusya'nın Kırım müdahalesini örnek olay olarak değerlendirdiği çalışmasında, Rusya ve Batı arasındaki ekonomik ve askeri işbirliğinin azalırken, diğer alanlarda (arama-kurtarma faaliyetleri, balıkçılık, kıta sahanlığı, ulaşım ve Arktik Konseyi içerisinde) neden işbirliğinin arttığını "kompleks karşılıklı bağımlılık" ile açıklamaya çalışmaktadır (Byers, 2017). Byers'a göre uluslararası hukuk sayesinde Arktika'da ne enerji kaynakları ile ilgili bir mücadele ne de askeri bir rekabet mevcuttur. Bunun aksine bölgede devletlerin bir takım konularda işbirliğini tercih ettiği bir süreç yaşanmaktadır (Byers, 2009).

Son olarak Arktik sorunları üzerine, Nihat Yılmaz ve Ali Çiftçi "*Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsü'nün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi*" adlı çalışmalarında Arktika'daki problem yumağının ana etkenleri olarak şu faktörlere değinmektedir; hammadde kaynakları, deniz rotaları ve güvenlik. Araştırmacılar, ayrıca Arktika üzerindeki egemenlik iddialarını bir hukuki problem olarak analiz etmeye çalışmaktadır.

Arktika'ya yoğunlaşan ilgi, bölge üzerinde farklı stratejik konseptlere sahip devletlerin çıkarımlarıyla birlikte dünya gündemindeki yerini almaya başlamıştır. Son yıllarda Arktik Konseyi çevresinde kümelenen Arktik devletleri ile gözlemci statüsü elde eden Çin, Japonya, İtalya, Güney Kore, Hindistan, Singapur gibi ülkeler bölgedeki politik formülasyonların çoğalmasına neden

olmuştur. Ancak artan farklı politik perspektifler, ilk etapta ülkeleri birbirinden uzaklaştırırsa da hukuki uyumsuzluk bağlamında egemenlik iddialarının örtüşmesi, devletlerin birbirine yakınlaşmasını gerektirmiştir. Bu noktada BM Deniz Hukuku'nun temel başvuru kaynağı olması, devletlerin uluslararası hukuk çerçevesinde adım atmasını sağlamıştır. Söz gelimi 2008 yılında Ilulissat Deklarasyonu ile Arktik Okyanusu'na kıyısı olan devletler, temel referans kaynağı olarak deniz hukukunun alınacağını teyit etmiştir (Ilulissat, 2008). Ayrıca kıta sahanlığının genişletilmesiyle ilgili de ilgili devletler BM Deniz Hukuku bünyesindeki Komisyona başvuruda bulunmuştur. Nitekim bu konuda Rusya-Norveç, ABD-Kanada, Danimarka-Kanada, Rusya-Danimarka gibi ikili anlaşmazlıklar nedeniyle, zamanla her politik oyuncunun BM Deniz Hukuku etrafında kümelenildiğini görmek mümkündür.

Buradan hareketle, Arktika'da sorunlar yumağı düşünüldüğünde devletlerin işbirliğini tercih etmesi, kaçınılmaz olmaktadır. Metodolojik olarak devletlerin birbirine bu yaklaşımı hiyerarşik sistemin olmadığı bir durumda ülkeler ve aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimin oluşturduğu koşulları ifade eden "*karşılıklı bağımlılık*" (Keohane ve Nye, 2001: 7) ile ölçülebilir. Arktik politikaları düşünüldüğünde devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması ve politik süreçlerde etkili olması (örneğin yerli grupların Arktik Konseyi'nde temsil hakkının bulunması veya uluslararası petrol ve doğalgaz şirketlerinin petrol arama faaliyetlerini ikili veya çok taraflı anlaşmalarla yürütmesi sonucu Arktik devletleri arasındaki etkileşimin artması), askeri faaliyetlerin ve güvenlik konularının ağırlığının azaltılarak bunların ekonomik ve toplumsal faaliyetlerle birlikte değerlendirilmesi bölgede karşılıklı bağımlılık ilişkisinin etkin olduğunu göstermektedir. Söz gelimi devlet-dışı aktörlerin bölgede etkinliğine örnek olması itibarıyla Avrupa Birliği'nin Arktik Konseyi'ne gözlemci üyelik başvurusunun kabulüne, Birliğin yerli grupların fok ithalatına yasaklama getirmesi nedeniyle, yerli grupların girişimleri sonucu Kanada'nın bloke koymasıyla engel olunmuştur (CBC News, 2009). Ayrıca bölgedeki devletler, enerji kaynaklarından etkin bir biçimde faydalanma bağlamında teknolojik gelişmişlik konusunda da karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisindeyler. Örneğin Rusya petrol arama faaliyetleri için, Norveç'in Statoil ve Norsk Hydro adlı enerji şirketlerinden ileri teknoloji desteği almaktadır (Gunitsky, 2008: 265). Ayrıca Rusya ve Norveç arasında 2010 yılında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair yapılan anlaşmanın içeriğinde de balıkçılık sektörünün yanı sıra enerji konusunda işbirliği de yer almaktadır (Store, 2011: 13). Bölgede aktörler arası karşılıklı bağımlılığa bir diğer örnek de arama ve kurtarma faaliyetleri ve petrol kirliliği konularında Arktik Konseyi bünyesinde devletlerin ilk defa bağlayıcı bir anlaşmaya imza atmış olmasıdır. Arktik Okyanusu'nda artan gemi faaliyetleri ve hareketliliği neticesinde çevresel riskler konusunda önlem almak adına Arktik Konseyi üyesi devletler 2011 yılında arama ve kurtarma konusunda, 2013 yılında, petrol kirliliğine karşı önlem alma amacıyla ve son olarak bilimsel işbirliği konusunda üç bağlayıcı anlaşmaya imza atmışlardır (Arctic Council: Agreements, 2011, 2013, 2017). Bu çerçevede Arktika'da enerji kaynaklarının keşfi, çıkarılması, işletilmesi ve taşınması üzerine oluşturulan konsorsiyumlar veya çevresel kaygılarla harekete geçen devletler ve hükümet dışı örgütlerin etkinliğinin artması, bunun sonucunda Arktik Konseyi bünyesinde bağlayıcı anlaşmaların imzalanması Arktik Bölgesi'nde aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu yüzden Arktika üzerindeki mücadele bu teorik yaklaşım ile anlamlandırılabilir.

METOD

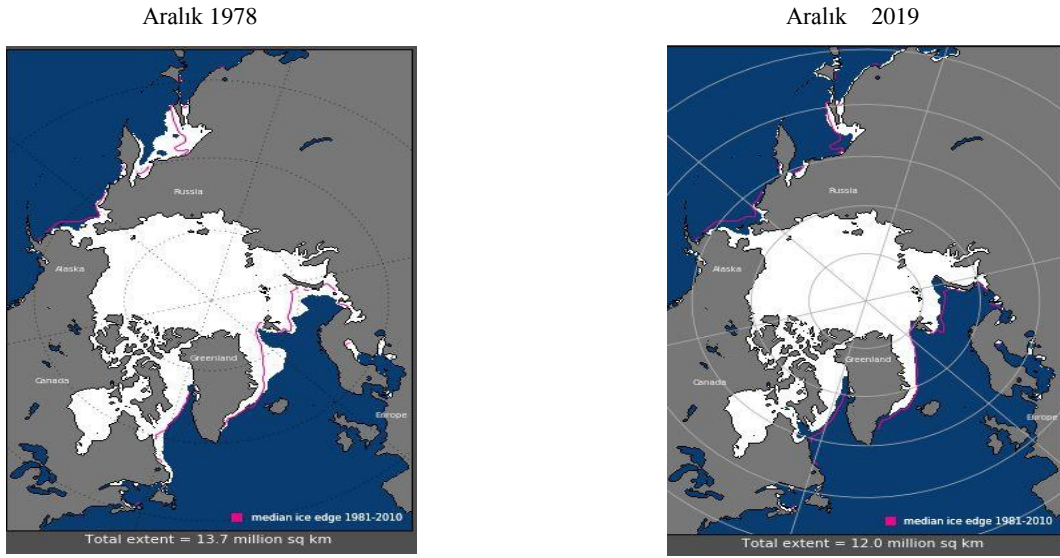
Bu çalışmada Arktik Bölgesi ile ilgili literatür incelemesi betimsel analiz yöntemi çerçevesinde bilimsel çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Bu bağlamda bilimsel makaleler, kitaplar, raporlar ve dergilerden faydalanılmıştır. Ayrıca Arktik devletlerinin bölge ile ilgili oluşturdukları ulusal strateji belgeleri de incelenmiştir. Bu çerçevede BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yanı sıra, enerji jeopolitiği ve devletlerin politik hedeflerini içeren görüşlerden de yararlanılmıştır.

Arktik Bölgesi ile ilgili metodolojik açılımlara yer verilen bu çalışmada Arktika üzerindeki yüzyıllık çatışma, çalışmanın bağımlı değişkeni olarak değerlendirilebilir. Bu değişkeni

tanımlamak ışığında enerji jeopolitiği, Arktik devletlerinin politik perspektifleri ve egemenlik alanlarıyla ilgili tartışmalar gibi bağımsız değişkenlerden yararlanılmıştır. Analiz aşamasında devletlerarası karşılıklı bağımlılık ilişkileri bağlamında Arktika'daki aktörler arasındaki etkileşime değinilmiştir. Ardından söz konusu değişkenlerden hareketle, Arktika'daki anlaşmazlıkların olası çözüm yolları üzerine bir değerlendirmeye çalışma nihayete erdirilmiştir.

ENERJİ JEOPOLİTİĞİ BAĞLAMINDA BÖLGEDEKİ ÇIKAR ÇATIŞMALARININ ANALİZİ

Arktika ile ilgili temel politikaların oluşturulması, bölgedeki buzulların geçmişe oranla daha fazla oranda erimeye başlaması ve bunun neticesinde bölgesel aktörlerin çıkar algılamalarının süreç içerisinde değişmesiyle doğrudan ilintilidir. İklimsel değişimler, teknolojik gelişmeler ve enerji kaynaklarına artan talep gibi faktörlerin yoğun etkisine maruz kalan ve son zamanlarda analistlerce yeni bir "Soğuk Savaş" ile karşı karşıya olduğu değerlendirilen Arktika'da 1976-1990 arası dönemde azalan buz miktarı Danimarka, Norveç ve İsveç'in tüm coğrafyasından daha fazla, yaklaşık olarak 1 milyon kilometrekare olarak tespit edilmiştir (Ostreg, 2013: 58). Arktika'da 2016 ve 2019 yıllarındaki rekor buzul erime seviyesi son 41 yılın en düşük Arktik buz miktarı olarak tespit edilmiştir (NSIDC, 2019). **Şekil 1**'de 1978-2019 yılları aralık ayına ait Arktik buz miktarına ait veriler yer almaktadır. Sonuç olarak, küresel ısınmanın yoğun etkisiyle buzulların erimesi sonucu Arktika'da önemli fırsatların doğacağı tahmin edilebilir. Bu bağlamda bölgede balıkçılık, deniz ticareti, enerji, bilimsel çalışmalar ve turizm gibi sektörlerde canlılık beklenmektedir. (Council on Foreign Relations). Bu değerlendirme ile birlikte, önümüzdeki süreçte Arktika ile ilgili devletlerarası çok boyutlu mücadelelerin yaşanacağı söylenebilir.

Şekil 1. Arktika'daki Buz Miktarı

Kaynak: (NSIDC, 2019)

Arktika, iklimsel açıdan olumsuz koşullara sahip olsa da küresel ısınmanın en etkili olduğu bölgelerden biri olması nedeniyle bu olumsuzlukların zamanla ortadan kalkabileceğine olan inancı arttırmıştır. Son yıllarda Grönland üzerinde yapılan araştırmalar buzulların erime boyutunun günde 1 metreden 15-20 metreye çıktığını tespit etmiştir. Erimenin hızı süreç içerisinde artış gösterirse, önümüzdeki ilk yarım asır içinde bölgenin tamamen buzullardan kurtulacağı tahmin edilmektedir. "Arktik İklim Etki Değerlendirmesi'nin (Arctic Climate Impact Assessment) 2004 yılı verilerine göre yüzyılın sonuna doğru Arktika'da yaklaşık 4 ile 7 °C arasında bir sıcaklık artışı beklenmekte, 2040 yılının yaz dönemine kadar ise buzulların tamamen eriyeceği tahmin edilmektedir (ACIA, 2004). Buzulların bu şekilde erimesi uluslararası toplumun ekolojik duyarlılığa sahip kesimlerince dikkate alınırken, devletler açısından bu durum daha karmaşık görünmektedir. Arktika ile ilgili

strateji belgelerinde çevresel kaygıları dile getiren Arktik devletleri aynı zamanda ekonomik kalkınma önceliklerine de vurgu yapmıştır (Heininen, 2012). Bir diğer deyişle, Arktik devletleri Arktika’da ortaya çıkan fırsatlardan -petrol ve doğalgaz gibi- yararlanma ve ekolojik duyarlılık gibi önemli konuları stratejik hedefleri arasına almıştır.

Devletlerin Arktika’ya yönelik temel çıkar algılamalarından birini bölgenin enerji jeopolitiği oluşturmaktadır. Enerji jeopolitiği, Arktik Bölgesi’nin mevcut enerji potansiyeli sayesinde dünya gündemini meşgul eden faktörlerden birini temsil etmesi bakımından önemlidir. Söz gelimi kaynak açısından zengin olan Rusya’nın Çin ile Kuzey’de işbirliğini arttırması enerji jeopolitiği ile yakından ilgilidir. Klasik jeopolitik bakışa enerji kaynaklarının dahil olduğu ve bu bağlamda enerji kaynaklarının arz-talep bağlamında coğrafi unsurları etkilediği enerji jeopolitiği (Sevim, 2012: 4380), Arktika’daki siyasetin ana dinamiklerinden birini oluşturmaktadır.

Gelişmişlik düzeyiyle yakından ilişkili olan enerji tüketiminin gittikçe artması, enerji kaynakları bakımından fakir konumda olan ülkeleri harekete geçirmiş, bu bağlamda dış politika hedefleri arasında enerji içerikli işbirliği konuları da yerini almıştır. Devletlerin bu politik hedeflerine ulaşma noktasında Ortadoğu, Kafkasya ve Afrika gibi bölgelerde enerji jeopolitiğine yön vermeye çalışması günümüz koşullarında zor görünmektedir. Bu nedenle, söz konusu devletler enerji güvenliğini temel ulusal stratejilerine dahil etmeye çalışmakta ve alternatif enerji alanlarına yönelmek istemektedir. Bu noktada Arktika’daki enerji kaynaklarına yönelmesi, yaşanan karmaşayı çözüme kavuşturma hedefindedir. Zira Arktika, enerji koridoru bağlamında diğer bölgelere nazaran daha güvenli bir konumdadır. Ayrıca Arktik devletleri arasındaki mevcut işbirliği mekanizmalarıyla da -Arktik Konseyi gibi- devletlerarası birtakım anlaşmazlıkların giderileceği bir sürece girilecek gibi görünmektedir. Nitekim ilgili ülkeler yukarıda değinildiği gibi arama ve kurtarma, denizde petrol kirliliğinin önlenmesi ve uluslararası bilimsel işbirliği gibi faaliyetler konusunda Konsey bünyesinde üç ana bağlayıcı anlaşmaya imza atmıştır (Arctic Council: Agreements, 2011, 2013, 2017). Bu anlaşmalar, devletlerarasında ortak sorunlar konusunda işbirliğinin tercih edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Arktika ile ilgili Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi tarafından 2008 yılında yapılan değerlendirmeye göre bölgede kanıtlanmamış 90 milyar varil petrol, 47 trilyon metreküp doğalgaz ve 44 milyar varil de sıvı halinde doğalgaz olduğu tahmin edilmiştir (USGS, 2008). Uluslararası Enerji Ajansı’nın (IEA) tahminine göre fosil yakıtlara olan bağımlılığın 2030 yılına kadar büyüyecek durumda olması da (IEA: World Energy Outlook), söz konusu bölgede enerji jeopolitiğinin etkili olacağına işaret etmektedir. Enerji kaynakları açısından bu derece önemli olan Arktika’da neredeyse kaynakların yarısından fazlası Rusya’nın, dörtte biri ise ABD’nin egemenlik iddia ettiği saha içerisinde bulunmaktadır (Yıldız ve Çelik, 2019: 65). Bu ülkelerin yanı sıra Norveç, Danimarka ve Kanada da egemenlik alanı ile ilgili belirli iddialarda bulunmaktadır (Isted, 2009). Bölgenin aynı zamanda altın, elmas, kurşun, bakır, çinko, pırlanta gibi yeraltı kaynakları bakımından zengin olduğu da dile getirilmiştir (Brigham, 2012: 309).

Son yıllarda enerji piyasasındaki fiyat dalgalanmaları, güvenlik problemleri ve enerji tedarikçisi ülkelerin enerji bağımlısı ülkeler üzerinde baskı oluşturmak istemesi, enerji jeopolitiğinin temel açmazlarını oluşturmaktadır. Söz konusu açmazın çözümü bağlamında, enerji arz güvenliği açısından cazip alternatiflere yönelinmektedir. Bu noktada Arktik Bölgesi, enerji arz güvenliği bakımından oldukça makul bir alternatif olarak durmaktadır. Son yıllarda kıtalararası ulaşım elverişli yeni deniz rotalarının da ortaya çıkması, bu alternatifin ciddi bir biçimde değerlendirilmesini sağlamıştır. Söz gelimi, buzulların erimesi, ticari gemilerin ‘‘Kuzeydoğu Geçidi’’ (Northeast Passage)[†] ve ‘‘Kuzeybatı Geçidi’’ni (Northwest Passage) kullanabilme

[†] Literatürde sıklıkla karşılaşılan ‘‘Kuzey Denizi Rotası’’ (Northern Sea Route) esasında ‘‘Kuzeydoğu Geçidi’’ (NEP) nin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Ancak Kuzey Denizi Rotası (NSR) kavramının daha çok Rus kaynaklarınca siyasi-hukuki anlamda kullanılması ve rotanın bir bölümünü oluşturması nedeniyle bu çalışmada daha kapsayıcı olan ‘‘Kuzeydoğu Geçidi’’ kavramı tercih edilmiştir.

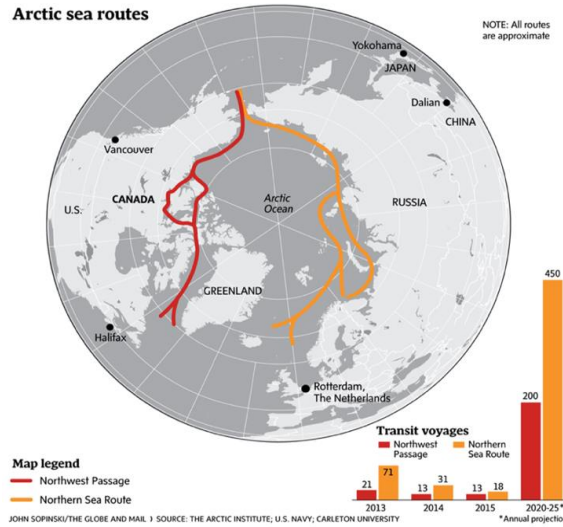
imkanını doğurmuştur. Buzulların erimesiyle birlikte önem kazanan Kuzeydoğu Geçidi, Avrasya'nın kuzey sahili boyunca uzanmaktadır. Söz konusu rota, şimdiye kadar genellikle Süveyş Kanalı'nın kullanıldığı güney rotasına göre mesafe açısından yaklaşık %35-40 oranında daha kısadır (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 6). Ticari gemiler için Arktika'daki bir diğer alternatif de Kanada ve Alaska ile Arktik takımadalarının kuzey sahili boyunca uzanan "Kuzeybatı Geçidi (Northwest Passage)"dir. Bu alternatif yol, Avrupa ve Asya kıtalarını Arktika vasıtasıyla birbirine bağlamaktadır. Söz konusu iki rota da hem kıtalararası deniz ticareti hem de enerji kaynaklarının taşınması konusunda ciddi fırsatlar sunmaktadır. **Tablo 1**'de bazı şehirler arası mesafe karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 1: Şehirler arası mesafe (deniz mili)

	Süveyş Kanalı ve Malakka Boğazı	Kuzeydoğu Geçidi
Rotterdam-Vancouver	28.400	13.200
Rotterdam-Shanghai	19.550	15.793
Rotterdam-Yokohama	21.170	13.160
Londra-Yokohama	21.200	13.841
Hamburg-Seattle	29.780	12.770

Kaynak: (Guy ve Lasserre: 2016)

2007 yılında bölgede çekilen uydu görüntülerinin kuzey rotasının elverişli olduğunu teyit etmesi, yıllarca bölgeyle ilgili tahminlerin gerçekleşmesini sağlamıştır (Isted, 2009: 347-348). Nitekim 2009 yılında iki Alman gemisi Busan'dan Rotterdam'a Süveyş Kanalı ile 11.000 deniz mili olan mesafeyi Kuzeydoğu rotasıyla 7.000 mil kat ederek ilk ticari geçişi gerçekleştirmiştir (Norton, 2009). Böyle bir durum, sadece Arktik devletleri için bir avantaj oluşturmaktan öte, söz konusu güzergahın yoğunlaşması durumunda bölgede küresel anlamda bir deniz ticaretinin gerçekleşeceği de tahmin edilebilir (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 6-7). Söz konusu iki rotanın güzergahına bakılacak olursa;

Şekil 2. Kuzeybatı Geçidi ve Kuzey Denizi Rotası

Kaynak: Rutherford, N. (2016). "China Looks to Use Northwest Passage for Faster Shipping". *Canadian Geographic*. April 26, 2016. <https://www.canadiangeographic.ca/article/china-looks-use-northwest-passage-faster-shipping>. Erişim Tarihi: 04.10.2019.

Arktik Bölgesi üzerinden yapılması planlanan kıtalararası gemi ticareti, zaman itibarıyla da daha makul gözükmektedir. Dalian şehrinde Hollanda'nın Rotterdam şehrine doğru yolculuk

Süveyş Kanalı ile yaklaşık 48 gün sürmekte iken, aynı yolu Çin'e ait Yongsheng gemisi 2013 yılında Kuzey Denizi Rotası ile 35 günde ulaşmıştır, bu da yaklaşık üçte birlik bir zaman tasarrufu anlamına gelmektedir (McMillan, 2015). Söz konusu Kuzey Denizi Rotası üzerinden 2009 yılında 5 adet gemi geçerken, bu rakam 2013 yılında 71 olarak en yüksek düzeye ulaşmış, 2014 yılında 53, 2015'de 18, 2016'da 19 ve 2017 ve 2018'de 27 olarak kalmıştır (NSR Information Office). Ayrıca, Kuzey Deniz Rotası aracılığıyla yılın yaklaşık 4-5 ayı için -Temmuz-Kasım- ulaşım yapılabilir (American Bureau of Shipping, 4).

Kuzeybatı Geçidi'ndeki geçiş sayıları ise Kuzey Denizi Rotası'na göre daha sınırlı olmuştur. İlgili rotadan 2005 yılında 7 adet gemi geçerken sırasıyla 2006'da 6, 2007'de 7, 2008'de 12, 2009'da 17, 2010'da 19, 2011'de 18, 2012'de 30, 2013'de 22, 2014'de ise 17 adet gemi geçmiştir (Guy ve Lasserre, 2016).

Arktik Bölgesi'nin kıtalararası gemi ticareti için yeni bir güzergaha kaynaklık etmesi, yukarıda da değinildiği gibi sadece bölgeye kıyıdaş devletleri ilgilendiren bir durum değildir. Son yıllarda dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline gelen Çin de bölge üzerinde bir takım faaliyetler yürütmeye çalışmaktadır. Çin, Danimarka ile yenilenebilir enerji konusunda ikili anlaşmalar yapmakla yetinmemiş, Arktika üzerinde de bir takım politikalar yürütmeye başlamıştır. 2012 yılı içerisinde Çin, Arktik Bölgesi üzerinden Atlantik'e bir gemi göndermeyi başarmıştır. 119 kişilik mürettebatı ile "Kar Ejderi" adlı gemi Kuzey Buz Denizi üzerinden Atlantik'e varmış, İzlanda'da okyanus araştırmalarına katılarak Şangay'a dönmeyi başarmıştır (Arctic Portal, 2012). Çin, bu sayede Kuzey Denizi Rotası'nın deniz ticaretine uygun olduğunu kanıtlamış ve yapacağı ticari faaliyetlerle ayrıcalıklı bir konum elde etmeyi hedeflemiştir. 2013 yılında Arktik Konseyi'nde gözlemcilik statüsü elde eden Çin, 2018 yılında yayımladığı "White Paper" adlı belgede Arktika'da bilimsel faaliyetlerle sınırlı kalmayacağını, "Kuşak ve Yol Girişimi" çerçevesinde bölgede ticari faaliyetlerin de yürütüleceğini belirtmiştir (Lanteigne, 2019).

Arktika ile ilgili enerji jeopolitiği ışığında yapılan değerlendirmelere, bölgeye kıyısı olan devletler bağlamında ikinci başlıkta devam edilecektir. Söz konusu başlıkta Arktik Okyanusu'na kıyısı olan Rusya, ABD, Norveç, Danimarka ve Kanada'nın enerji jeopolitiğini de kapsayan temel stratejik eğilimleri üzerinde durulacaktır.

ARKTİK OKYANUSU'NA KIYISI OLAN DEVLETLERİN BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ VE TALEPLERİ

Arktika'da esasında 20.yy'ın başlarından itibaren yoğun bir hareketlilik yaşanmaktadır. Bölgeye kıyısı olan ülkeler arasında başlayan bu yoğunluk, sonraki süreçte bölge dışı aktörlerin katılımıyla çok yönlü bir mücadeleye dönüşecektir. Söz konusu yoğunluğun ilk aktörlerinden biri Norveç'tir. Norveç, Arktika ile ilgili ilk çalışmaları yürüten devletlerden biri olmuştur. Bölgede maden arama faaliyeti yapan Norveçli şirket "Store Norske" bu konuda öncü olması açısından önemlidir. Topraklarının üçte biri ve nüfusunun %10'u Kuzey Kutup Dairesi'nde yer alan Norveç için bu bölge ekonomik, güvenlik ve siyasi açıdan hayati önemdedir (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 12).

Norveç, Svalbard konusunda Rusya ile zaman zaman anlaşmazlık yaşamaktadır. Örnek vermek gerekirse, 1920 Paris Anlaşması'na göre Svalbard'ın Norveç topraklarına dahil olduğunu Rusya da kabul etmiş; ancak Rusya bu bölgenin sadece ekonomik amaçlarla kullanılması gerektiğini iddia ederek bölgeye önemli sayıda Rus askerini konuşlandırırken; Norveç ise, Rusya'nın bu askeri yönelimine, NATO'nun sunduğu imkanlar, olası ittifaklar ve ulusal askeri gücü ile karşılık vermeye çalışmaktadır (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 12). Norveç bu tür anlaşmazlıkların çözümü konusunda ikili anlaşmalar seçeneğini tercih etmektedir. Söz gelimi Norveç'in hukuki açıdan deniz sınırlarıyla ilgili Rusya ile 1957, 2007, 2010 ve 2011 yıllarında yaptığı ikili anlaşmaların yanı sıra, Danimarka ile 1995 ve 2006 yıllarında kıta sahanlığı ve balıkçılık sınırı konularında ve İzlanda ile de 1980 ve 1981 yıllarında balıkçılık ve kıta sahanlığı konusunda ikili anlaşmalar mevcuttur (McDorman ve Schofield, 2015). 2010 yılında Rusya ile deniz alanlarının

sınırlandırılmasına dair imzaladığı anlaşma ile birlikte Norveç, özellikle önemli hidrokarbon enerji rezervlerinin bulunduğu Barents Denizi'nde işbirliği sürecine geçilmesinde önemli bir misyon yüklenmiştir. (Honneland, 2017: 92).

Arktik Okyanusu'na kıyısı olan bir diğer devlet Danimarka ise, egemenlik iddialarını Grönland sayesinde dile getirmektedir. 1916 yılında Grönland üzerinde söz sahibi olmaya başlayan Danimarka, diğer kıyıdaş devletler gibi kıta sahanlığını genişletme konusunda 14 Aralık 2014 tarihinde Birleşmiş Milletler'e başvurusunu yaparak 895.000 kilometrekarelik bir alan için hak talebinde bulunmuştur (Honneland, 2017: 92). 2007 yılında Lomonosov Sıradağları'nın Danimarka'nın bir uzantısı olduğunu ispatlamak amacıyla Danimarka hükümeti, Arktik Bölgesi'ndeki egemenlik mücadelesinde yerini almıştır. Rusya'nın denizin dibine bağlantısına bayrak diktiği söz konusu sıradağlar ile ilgili bir diğer iddia sahibi ülke olan Kanada tarafından yapılan araştırma neticesinde bu bölgenin iki ülke ile de bir bağının olduğunun kanıtlanması, Danimarka'nın iddialarını güçlendirmiştir (McDorman ve Schofield, 2015).

Kanada ve Danimarka arasındaki bir diğer anlaşmazlık konusu ise Arktika'da tek teritoryal anlaşmazlık alanı olan Grönland yakınlarındaki verimsiz 'Hans Adası'dır (Byers, 2013). İlgili ada, hem potansiyel enerji rezervlerine sahip olması, hem de Kennedy Kanalı'nın merkezinde yer alması nedeniyle gemi ulaşımında önemli bir bağlantı noktası oluşturması bakımından iki ülke için stratejik bir öneme sahiptir (Jarashow vd, 2006: 1593). 1973 yılından beri iki ülke arasında anlaşmazlık konusu olan adanın iki eşit parçaya ayrılmasına dair akademisyenlerce dile getirilen görüşler de olmuştur (McGwin, 2018). Danimarka, 1973 yılında Kanada ile, 1997 yılında ve 2006 yılında ise Norveç ile kıta sahanlığı ve balıkçılık alanlarında ikili anlaşmalar yapmıştır (McDorman ve Schofield, 2015).

Kanada ise, Arktik Bölgesi'nde fiziki coğrafya bakımından Rusya ve Danimarka ile birlikte en avantajlı ülke konumundadır. Coğrafi açıdan kutuplardaki ikinci büyük ülke olan Kanada, Arktika'da egemenlik alanlarıyla ilgili sektör bağlantılı iddialarını ilk olarak 1909 yılında dile getirmiştir (Gül, 2014: 3). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) 2003 yılında onaylayan Kanada'nın bölge üzerindeki stratejileri ulusal güvenlik ve egemenlik odaklıdır. Kanada'nın Arktika üzerindeki öncelikli hedefi ise Kuzeybatı Geçidi (Northwest Passage) ile ilgili imtiyazlı bir konum elde etmektir (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 13). ABD ile Kuzeybatı Geçidi ve Beaufort Denizi üzerinde anlaşmazlık yaşayan Kanada (Gunitsky, 2008: 264-265) 2007 yılında Danimarka ile kıta sahanlığı konusunda anlaşmış, Rusya'nın Lomonosov sıradağları üzerindeki iddiaları üzerine, 9 yıllık bir çalışma ile 200 milyon dolar harcayarak 2013 yılında BM Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'na (CLCS) Lomonosov sıradağlarının Kanada'nın kuzeyi ile bağlantılı olduğunu ispat amacıyla başvurmuştur (Gül, 2014: 4). 2019 yılında ise Arktik Okyanusu'nun deniz tabanı ve toprak altı dahil Kuzey Kutbu'nu da içerecek şekilde -yaklaşık 1,2 milyon kilometrekarelik alan- 2100 sayfalık veriyle daha kapsamlı şekilde başvurmuştur (Quinn, 2019).

Arktik Bölgesi'nde fiziki koşullar açısından belki de en talihsiz ülkelerden biri olan ABD'nin Arktika'ya yönelik ilgisi de çok yönlü politikalar ile değerlendirilebilir. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) henüz onaylamayan ABD, bu konuda uluslararası hukuk açısından tek taraflı girişimlerde bulunmaktadır. Bu nedendir ki ABD, kıta sahanlığını genişletme iddiasıyla BM nezdinde bir hak iddiasında bulunamamaktadır. Bugüne kadar keşfedilmiş en büyük petrol sahası olan Alaska'daki "Prudhoe Bay" üzerinde egemenlik sahibi olan ABD için bölgenin önemi, petrol rezervlerine ve alternatif deniz yollarına sahip oluşunda yatar (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 13). Enerji odaklı hamleler ile bölgede kazanım elde etmeye çalışan ABD, 2011 yılında Amerikan petrol şirketi Exxon Mobil'in, Rus petrol şirketi Rosneft ile bölgede ortak çalışmalar yapma konusunda mutabakata varmasını sağlamıştır (Korsunskaya ve Reddall, 2011).

ABD'nin Arktika'da öncelikli olarak çözüme kavuşturmaya çalıştığı bölge "Bering Denizi'dir. Dünya'nın en büyük üçüncü denizi olan Bering, aynı zamanda dünyanın en önemli

balıkçılık sahalarından biridir. Rusya için de hayati öneme sahip olan Bering Denizi balıkçılığın yanı sıra hidrokarbon rezervleri ve deniz yollarının Pasifik'te kesiştiği yer olması nedeniyle de önemli bir yer teşkil etmektedir. Tarihsel açıdan ilk defa 1867 yılında iki ülke arasında çift hattın oluşturulmasıyla gündeme gelen Bering sorunu 1926'da SSCB'nin deniz sınırında yaptığı değişiklikle daha da derinleşmiştir (Zysk, 2015: 453). Ayrıca söz konusu bölge iki ülke arasındaki en kısa mesafeyi oluşturması bakımından Soğuk Savaş döneminde jeostratejik açıdan hayati önem arz etmiştir. 1990 yılında sorunun çözümüyle ilgili olarak "Baker-Shevardnaze" hattı iki ülkenin deniz sınır hattı olarak kabul edilmiş; ancak ABD tarafından onaylanan anlaşma Rusya tarafından onaylanmamıştır (Berbrick, 2015: 27)

ABD, Arktika ile ilgili stratejilerini yürütürken ilk olarak sınır komşusu Kanada ile ortak çalışmalar yapma yolunu tercih etmekte, sorunların uluslararası hukuka intikal etmesini istememektedir. Bu nedendir ki Arktika'ya kıyaslı olan devletler arasında BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni hala onaylamayan tek ülke konumundadır.

Rusya ise, tarihsel olarak bölgede fiziki koşullardan kaynaklanan bir avantaja sahip olmuştur. Arktik topraklarının yarısından fazlasını ve nüfusunun neredeyse yarıya yakın bir bölümünü kontrolü altında tutmaktadır (Gunitsky, 2008: 265). Bölgede kullanılabilir durumdaki hidrokarbon enerji rezervlerinin büyük bir bölümüne sahip olan Rusya'nın bu avantajlara sahip önemli bir oyuncu olması, tarafların sorunların çözümüne dair Rusya-dışı alternatiflerden kaçınmasını gerekli kılmaktadır.

Rusya'nın selefi konumundaki SSCB, egemenlik sınırlarının genişletilmesiyle ilgili 1926 yılında Bering Boğazı ve Kola yarımadasının Kuzey Kutbu'na yakın kesimleri üzerinde talepte bulunmuştur (Zysk, 2015: 453). 1997 yılında BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) onaylayan Rusya, 2001 yılında kıta sahanlığını genişletme amacıyla BM'ye başvuran ilk ülke olmuş, başvuruda münhasır ekonomik bölgenin 200 milin ötesine doğru genişletilmesini talep etmiştir (Isted, 2009: 358). Yoğun doğalgaz rezervlerinin bulunduğu Lomonosov ve Alpha-Mendelev sıra dağlarının da içinde bulunduğu 1,2 milyon kilometrekarelik bir alan için hak iddiasında bulunan Rusya (Jarashov vd, 2006: 1593) bu sayede Arktika'nın yaklaşık olarak yarısına sahip olmayı hedeflemiş, siyasi ve hukuki yöntemlerle sonuca ulaşmayı bir strateji olarak benimsemiştir.

Lomonosov ve Alpha-Mendelev sıra dağları ile ilgili ek bir açıklama yapmak gerekmektedir; çünkü söz konusu bölge ile ilgili Kanada, Rusya ve Danimarka'nın hak iddiaları mevcuttur. Söz konusu hak iddiaları kıta sahanlığının uzatılması ile gündeme gelmektedir. Grönland, Sibirya ve Kuzey Amerika'yı bir üçgen gibi çaprazlama hat şeklinde birbirine bağlayan bu sıra dağlar ile ilgili kıtasal anlamda doğal bir uzantı olup olmadığı konusunda Arktik devletleri arasında şimdiye dek bir konsensüs oluşmasa da Rusya 2005 ve 2007 yıllarında Kuzey Kutbu'nu da içerecek şekilde doğal uzantı olduğu kanısıyla bu bölgeden veri toplamıştır (Matz-Lück, 2009: 250). Danimarka ise bu hattın Grönland'ın doğal bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir (Holmes, 2008: 336). Kanada penceresinden bakıldığında durum daha da karmaşık hal almaktadır. Kanada'ya göre Alpha sıra dağları Kanada'nın kuzeydeki kıta sahanlığı içerisinde yer almaktadır (Isted, 2009: 358). Diğer bir değerlendirme de Alpha sıra dağlarının Mendelev'in parçası olup Sibirya'nın doğal bir uzantısıdır ki, bu konuda Rusya bu iddiayı sürdürmektedir (Isted, 2009: 358).

Bölgede tahmini olarak toplam gaz ve petrol rezervlerinin %52'sine sahip olduğu düşünülen Rusya, aynı zamanda elmas, nikel, krom, manganez, bakır, antimon, kalay, tungsten, altın gibi madenleri bulundurmanın yanı sıra dünyanın en büyük nikel yatakları konumunda olan Norilsk'e de sahiptir (Sergunin ve Konyshov, 2014: 71). 2008 yılında yayımladığı "Arktik Stratejisi" ile bölgeyi orta vadede ekonomik ve sosyal gelişiminin temel kaynağı olarak belirleyen Rusya ABD ile Bering Denizi ve Kuzey Denizi Rotası'nın statüsü konularında, Norveç ile de Svalbard konusunda anlaşmazlık yaşamaktadır (Gül, 2014: 6).

Rusya'nın bölgeye yönelik ilgisi sadece enerjiyle sınırlı değil, aynı zamanda bölgenin jeostratejik açıdan önemli olması da Rusya'nın iştahını kabartmaktadır. Atlantik ve Pasifik'e ulaşımı en rahat şekilde Arktika aracılığıyla yapabilecek olan Rusya, bu amaçla da bölgeye dair vizyonunu şekillendirmektedir. Rusya, bu hedefini gerçekleştirmek için Kuzey Deniz Yolu'ndan yoğun bir şekilde faydalanmaktadır.

2008 yılında Arktika'daki anlaşmazlıklar konusunda temel hukuki kaynak olarak BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni benimseyen Rusya'nın Arktika'ya bakışı, ulusal çıkarlarla uluslararası hukuka duyarlılık arasında bir gel-git olarak değerlendirilebilir. Ayrıca söz konusu bölge Rusya'nın ulusal savunma, ekonomik ve enerji güvenliği gibi çıkarlarını içermekte, bu nedenlerle Rusya Arktika'da kalıcı bir barış ve işbirliği tesis edilmesini istemektedir. Ayrıca 2002'deki kıta sahanlığı başvurusu reddedilen Rusya'nın 4 Ağustos 2015 tarihinde tekrar aynı başvuruyu daha detaylı belgelerle yapması, Rusya için Arktika'nın bir anlamda "vaad edilmiş toprak" anlamına geldiği değerlendirilebilir (Özdemir, 2015).

Arktika'ya kıyısı olan devletlerin stratejik algılamalarına yer verildiği bu başlıkta, öncelikle Arktika'nın hukuki açıdan bütün tarafları tatmin edecek bir anlaşma ile güvence altına alınması gerektiği dikkate alınmalıdır. Bölgedeki egemenlik iddialarını çözümlenecek böyle bir anlaşma, kıyıdaş devletlerin farklı çıkar algılamalarına engel olabilecektir. Arktika'daki anlaşmazlığı gidermeye odaklı olası bir anlaşma, devletlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde işbirliğine gitmesini kaçınılmaz kılacaktır. Bu sayede bölgedeki devletlerin egemenlik alanları ile ilgili mutabakat sağlandıktan sonra, bölgenin ortak kullanıma açılması hedeflenebilir. Buna ek olarak Arktik Konseyi bünyesinde, bölgedeki aktörlerin güvenlik kaygılarını giderecek bir güvenlik anlaşması da tesis edilebilir (Strader, 2012). Söz konusu böyle bir anlaşma, bölgeyi uzun dönemde katı jeopolitiğin etkisinden çıkarıp jeoekonomik sürece dayalı bir istikrar getirebilir. Ancak tüm bunların mümkün olabilmesi için, yukarıda da değinildiği gibi hukuksal anlamda bir sonuca varılması gerekmektedir. Dolayısıyla bölgedeki devletlerin Arktika ile ilgili hukuki statü ve egemenlik tartışmalarının iyice analiz edilmesi gerekmektedir. Son başlıkta değerlendirilmesi planlanan bu konu, Arktika'daki sorunların çözüme kavuşturulması noktasında ışık kaynağı olacaktır.

DENİZ HUKUKU BAĞLAMINDA EGEMENLİK TARTIŞMALARI

Arktik Bölgesi üzerindeki faaliyet, ilk olarak gemicilik ve balıkçılık sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Ancak özellikle 2. Dünya Savaşı ile birlikte, ABD ile SSCB arasındaki en kısa mesafe olan Bering Boğazı'nın -57 millik mesafe- Arktika'nın içerisinde oluşu nedeniyle bölgenin jeostratejik konumu keşfedilmiştir (Holmes, 2008: 327-328). Soğuk Savaş boyunca SSCB'den aldıkları tehdit nedeniyle bu bölgenin ABD ve Kanada tarafından savunma aktiviteleri nedeniyle yoğun olarak kullanılması (Holmes, 2008: 327-328), Soğuk Savaş sonrası farklı bir boyuta taşınmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Arktika, özellikle sosyal bilimler alanında disiplinler arası yöntemlerin sık kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, uluslararası politikada çevresel endişelerle de gündeme gelmiştir. Ancak küresel ısınmanın yol açtığı bu endişe, Arktika'ya kıyısı olan devletler için farklı bir anlam da taşımıştır. Arktik devletleri, Arktika ile ilgili ulusal strateji belgelerinde buzulların erimesiyle birlikte ortaya çıkan ekonomik fırsatların değerlendirilmesi hedeflerini ortaya koymuştur. Arktik Konseyi üyesi devletlerin tümü bu bağlamda Arktik Bölgesi üzerindeki önceliklerini ulusal strateji belgelerine eklemiştir. Örneğin 2013 yılında Vladimir Putin tarafından kabul edilen Arktika ile ilgili strateji belgesinde Rusya, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınması, teknolojik ve bilimsel gelişme, bilgi ve iletişim sistemleri ile ilgili altyapının geliştirilmesi, çevresel güvenlik ve uluslararası işbirliği gibi konulara öncelik vermiştir (Government of the Russian Federation, 2013: 3). Norveç de 2017 yılında yayımladığı strateji belgesinde bölge ile ilgili uluslararası işbirliği, iş geliştirme, bilgi ve çevrenin korunması konusunda liderlik gibi öncelikler belirlemiştir (Norwegian Ministeries, 2017). ABD de ulusal güvenlik, uluslararası yönetim, kıta

sahanlığının uzatılması ve sınır sorunları, uluslararası bilimsel işbirliğini geliştirme, deniz taşımacılığı, ekonomik konular, çevrenin ve doğal kaynakların korunması gibi öncelikler belirlemiştir (The White House, 2013: 3). Diğer Arktik devletlerinin de Arktika ile ilgili politikaları incelendiğinde tümü için ekonomik kalkınmanın ana öncelikler arasında yer aldığı görülecektir (Heininen, 2012: 80). Bu nedenle tüm dünya için küresel bir tehdit haline gelen iklim değişikliği, Arktika için farklı bir anlam taşımaktadır. Söz gelimi, iklim değişikliğinin yıkıcı sonuçları yanında Arktika'da enerji kaynakları, ulaşım, turizm, balıkçılık gibi ekonomik fayda sağlayacak fırsatlar da doğmaktadır. Bu nedendir ki, Arktik devletleri son yıllarda bölge üzerinde ekonomik çıkar odaklı stratejik hedefler belirlemiştir. İlgili devletler arasında bazı alanlardaki egemenlik tartışmaları da esasında ekonomik çıkarların çatışması ile bağlantılıdır.

1967 yılında Birleşmiş Milletler Malta elçisi Arvid Pardo, kirlilik problemi, bölgesel uyuşmazlıklar, kaynakların işletilmesi ve askeri faaliyetler gibi konularda denizlerle ilgili uluslararası yasal bir rejimin oluşturulması üzerinde çalışmış, bu sayede Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) oluşturulmasına kaynaklık etmiştir (Holmes, 2008: 330) Denizler konusunda, devletlerin egemenlik haklarını belirleyen en önemli kaynaklardan biri olan BMDHS; egemenlik sınırları, kıta sahanlığı, gemicilik, madencilik, çevresel koruma gibi konuları içermekte (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS, 1982), bu sayede Arktika için de çözümler sunmaktadır. 1982 yılında oluşturulan sözleşmenin 1994 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte birçok devlet sözleşmeyi imzalayıp onaylamıştır. Arktik devletleri de bu şekilde BMDHS'ye taraf olmuştur; ancak bu devletler içerisinde söz konusu sözleşmeyi imzalayıp onaylamayan tek devlet ABD'dir (Holmes, 2008: 331)

Denizlerle ilgili hukuki uyuşmazlıkları çözmek adına önemli mesafe kat eden BMDHS, Arktika konusunda aynı başarıyı yakalayamamıştır. Sözleşmenin içeriğinden de kaynaklanan bir takım belirsizlikler ve anlaşmazlıklar, bölgedeki anlaşmazlıkların hukuki zeminde çözüme kavuşturulmasına engel olmuştur. Bilhassa Arktika anlaşmazlığının doruğa ulaştığı kıta sahanlığını genişletme ile ilgili iddialara karşı çözüm sunamaması, BMDHS'nin yüzyılımızdaki en önemli açmazlarından birini oluşturmaktadır.

Arktika'da BMDHS bağlamında öncelikli sorunu devletlerin egemenlik haklarını kullanabileceği okyanus alanlarının sınırlarının belirlenmesiyle ilgilidir. BMDHS kapsamında devletlerin egemenlik alanları ile ilgili olarak kara suları 12 deniz mili ile sınırlı tutulmaktadır (BMDHS, 2. Bölüm, 3. Madde) Ayrıca kara sularından itibaren 24 millik mesafeye kadar olan kısım "*bitişik bölge*"yi oluşturmakta ki, bu bölgede bir devlet yasa dışı göç faaliyetleri ve kaçakçılık gibi durumlarda karşılık verme yetkisine sahip olmaktadır (BMDHS, 4. Bölüm, 4. Madde) Yine BMDHS bünyesinde 200 mil mesafelik bir münhasır ekonomik bölge tespit edilebilmektedir (BMDHS, Kısım V, Madde 56). Bu veriler itibarıyla BMDHS, Arktik Devletlerine makul çözümler sunabilmektedir. Ancak Arktik devletlerinin hukuki uyuşmazlıklarının temelinde BMDHS'nin ilgili 76. maddesidir. Söz konusu madde ile ilgili açıklamaya geçmeden önce tarihsel açıdan Arktika'da egemenlik iddialarının ne yönde geliştiğine bakmak gerekmektedir.

Arktik Devletleri'nin egemenlik iddialarını ilerletmede kullandıkları ilk geleneksel yöntem "*ice is land*" yaklaşımıdır (Matz-Lück, 2009: 241). Devletlerin kıyıların buzullarla belirlenebileceğinden yola çıkan bu iddiayı en yoğun kullanan Sovyet hukukçular olmuştur (Matz-Lück, 2009: 241). Ancak bu ilke gereğince buzulların niteliğiyle ilgili detaylı bir açıklama yapılmamış olması ve süreç içerisinde buzulların erime boyutunun artması, son yıllarda bu ilkenin yerini BMDHS kriterlerinin almasını sağladı (Matz-Lück, 2009: 241). Bilhassa Sovyet camiası tarafından BMDHS'nin uyuşmazlıklarla ilgili yetkili olduğu kabul edilmiştir.

Egemenlik iddiaları çerçevesinde savunulan bir diğer yöntem ise Arktik Okyanusu'na kıyısı olan devletlerce sektörlere bölünmesi anlamında olan "*sektör ilkesi*"dir. Özellikle Sovyet

hukukçuların sıkça başvurduğu bu yöntem zamanla Sovyet teorisi haline gelmiş; ancak günümüzde gelişen uluslararası hukuka binaen söz konusu teori geçerliliğini yitirmiştir (Matz-Lück, 2009: 242)

Görüldüğü üzere süreç içerisinde BMDHS'nin uyuşmazlıklar konusunda yegâne çözüm kaynağı olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür. Ancak burada esas sorun, Arktik devletlerinin hukuki uyuşmazlıklarının BMDHS bünyesinde de çözüme ulaştırılamamasıdır; zira BMDHS'nin 76. maddesi, sorunun kaynağını teşkil etmektedir (Holmes, 2008: 339) İlgili maddenin 4. ve 5. hükümleri, kıta sahanlığının 200 mil ötesine genişletme konusunu ele almaktadır. Bu madde gereğince bir devlet, 200 deniz mili ötesindeki bölgeyi kendi doğal kıyı uzantısı olarak kabul ettiğini bilimsel verilerle desteklerse, bu durumda BMDHS'nin 76. maddesinin 8.hükmü gereğince “*Kıta Sahaneliğinin Genişletilmesine Dair Oluşturulan Komisyon*” bu konuda tavsiye niteliğinde kararını verecektir (BMDHS, Kısım VI, Madde 76). Burada tavsiye niteliğinde verilen karar esas devlet tarafından benimsendikten sonra belirlenecek sınırlar konusunda Komisyon kararını vermektedir (BMDHS, Kısım VI, Madde 76). Ancak BMDHS bünyesinde oluşturulan Komisyon'un ilk etapta tavsiye niteliğinde kararlar alabilmesi, kıta sahanlığının genişletilmesi konusunda Arktik devletlerinin farklı argümanlar ileri sürmesine neden olmuştur. Böylelikle, bağlayıcı olmayan Komisyon kararları devletler nezdinde itibar görmeyip, aksine devletlerarası anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Devletlerin kıta sahanlıklarıyla ilgili 200 mile kadar olan bölümün belirlenmesi adına devletlerin tek taraflı ya da karşılıklı anlaşmaları yeterli olurken, 200 mil ötesi için bu yeterli değildir; zira bu durumda BMDHS bünyesinde oluşturulan Komisyon'a başvurulmalıdır (Matz-Lück, 2009: 245). Komisyon nezdinde bir devletin iddia ettiği alan, kendi doğal uzantısı olarak kabul edilirse, bu durumda Komisyon ve devletin üzerinde anlaşıtı sınırlar devlet üzerinde bağlayıcılık niteliğine sahip olmaktadır (Matz-Lück, 2009: 245). Söz gelimi, Komisyon'un tavsiye niteliğindeki kararı, esas devlet tarafından dikkate alınmazsa bu durumda hiçbir bağlayıcılık söz konusu olmamakta, bu da Arktik devletlerinin uyuşmazlıklarının altında yatan ilk etkenlerden birini oluşturmaktadır.

Kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi konusunda bir diğer problem de sahilleri bitişik veya karşılıklı bulunan devletler arasındadır. BMDHS'nin 83. maddesince ele alınan sorun, öncelikle Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün (UADS) 38. maddesince uluslararası hukuka uygun şekilde devletler arasında bir anlaşma ile çözülmeye çalışılmıştır (BMDHS, Kısım VI, Madde 83). Burada önemli olan, ilgili madde çerçevesinde sahilleri bitişik veya karşılıklı bulunan devletlerin deniz yetki alanlarının belirlenmesinde “hakkaniyet” ilkesini göz önünde bulundurmasıdır. (BMDHS, Kısım VI, Madde 83). Bu bağlamda yetki alanlarının tek taraflı ilanından ziyade, tüm tarafların memnun olacağı bir çözümün tercih edildiği söylenebilir. Söz konusu hüküm gereğince devletler makul bir süre içerisinde anlaşamazlarsa, bu takdirde XV. Kısım'da öngörülen usullere başvurulacaktır. XV. Kısım ise, devletlerin belirli uyuşmazlıklarla ilgili zorunlu yargısal yolların dışında kalma ihtimalini doğurduğundan dolayı (Akkutay, 2011), Arktika ile ilgili kıyıdaş devletler arasında bir diğer problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Söz konusu problemler neticesinde her kıyıdaş devlet, kıta sahanlığının genişletilmesi için Komisyon'a başvuruda bulunmuştur; ancak burada istisna olarak, BMDHS'yi onaylamayan ABD'yi ayrı tutmak gerekir. Bunun yanı sıra Norveç ise BMDHS 83. madde kapsamında kıta sahanlığının genişletilmesiyle ilgili geri adım atmış durumdadır (Matz-Lück, 2009: 247-248). Ancak diğer devletler için kıta sahanlığını genişletme iddiaları sürmektedir.

BMDHS bir kenara bırakılırsa, uluslararası hukuk kapsamında kıta sahanlığıyla ilgili geleneksel yaklaşımların da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Burada BMDHS'nin de 76. madde kapsamında dikkate aldığı jeolojik yaklaşım, tarihsel yaklaşım, eşit uzaklık prensibi, kıyı orantılılığı ve paralellik, kıtasal yakınlık ilkesi gibi yaklaşımlar da mevcuttur (Holmes, 2008: 341-346) Ancak her yaklaşımın içerisinde bulunduğu zafiyetler ve ortak hükümlerin yoksunluğu, Arktik devletlerinin tümünce BMDHS'nin daha fazla dikkate alınmasına neden olmuştur.

Arktika ile ilgili hukuki uyuşmazlıkların BMDHS kapsamında çözüme ulaşamamasının ardında BMDHS hükümlerinin belirsizliği, deniz hukukuyla ilgili kavramlarının net olamayışı ve bunun sonucunda devletlerin çakışan iddiaları ve son olarak geleneksel uluslararası hukuk prensiplerinin çare olamayışı yatmaktadır (Holmes, 2008: 325). Burada Rusya ve Norveç'in sınırları üzerinde bir anlaşma tesis etmesi, BMDHS'nin nihai ve bağlayıcı kararlar almasının mümkün kılınması, Rusya'nın Komisyon ile mutabakat halinde diğer kıyıdaş devletlerle anlaşması gibi adımlar çözüm üretici olabilir (Matz-Lück, 2009: 254). Akabinde Antarktika Anlaşması örneğinden hareketle bir Arktik Anlaşması'nın tesis edilmesi, sorunun çözümüne katkı sunabilir. Arktik devletleri arasında Arktika konusunda BMDHS'nin de barışçıl ve çevresel kaygılarıyla uyumlu bir anlaşma yapması, uyuşmazlıkları çözüme kavuşturabilir (Holmes, 2008: 348). Antarktika ile Arktika'nın farklı yapıları da dikkate alınarak Antarktika Anlaşması'nın olduğu gibi alınması yerine, bu anlaşmanın önerilen Arktik Anlaşması'na uyarlanması daha makul görünmektedir (Holmes, 2008: 349) "Arktik Anlaşması" modeli, Arktik devletlerinin egemenlik iddialarına son verme ve Arktika üzerinde egemenlik bağlamında sadece kıyıdaş devletleri söz sahibi kılma gibi avantajları da çözüme katkı olarak sunabilecektir (Holmes, 2008: 349). Ayrıca Arktik Anlaşması, uyuşmazlıklar konusunda bağlayıcı kararlar alma rolünü de üstlenebilecektir (Holmes, 2008: 349).

Arktik devletleri arasındaki uyuşmazlığı çözmeye, ABD dahil tüm Arktik oyuncularını BMDHS'ye bağlı kılmak da yardımcı olabilir. ABD'nin bu bağlamda BMDHS'yi onaylaması, Arktik devletleri arasında işbirliğinin tesis edilmesi ve akabinde bu devletler arasında yeni bir yasal rejimin oluşturulması da çözüm sağlayabilir (Isted, 2009: 370). Yine bölgedeki askeri faaliyetlerin yasaklanması, bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi, ortak kaygıların dikkate alınması, ekonomik işbirliğinin oluşturulması ve çevresel sorunların dikkate alınması, Arktika üzerindeki devletleri birbirine yakınlaştırıcı bir etki sağlayabilecektir (Gunitsky, 2008: 267-269).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Arktika'nın önem kazanmasının altında yatan sebeplerden biri, bölgede enerji rezervlerinin keşfedilmiş olmasıdır. Enerji jeopolitiğinin devletlerin temel stratejik konseptlerinden birini oluşturduğu dikkate alınır, Arktika'da enerji kaynaklarına yönelik öne sürülen verilerin, bölgenin cazibesini arttırdığı söylenebilir. Doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının yanı sıra önemli madenler bakımından da zengin olan bölgenin enerji jeopolitiği ile ilişkili olarak bir diğer özelliği, buzulların erimesiyle birlikte alternatif deniz ulaşımına ev sahipliği yapabilecek olmasıdır.

Arktik Bölgesi ile ilgili gündem oluşturu enerji jeopolitiği, devletlerin bölge üzerinde farklı stratejik hesaplar yapmasına neden olmuştur. Arktika'ya kıyısı olan Rusya, ABD, Kanada, Danimarka ve Norveç, egemenlik alanlarının genişlemesi durumunda bölgedeki enerji jeopolitiğini yönlendirici etkiye sahip olabilecek, bu sayede ulusal çıkarları adına avantajlı bir konum elde edebileceklerdir. Bu nedenledir ki, Arktika üzerinde neredeyse bölgedeki her devletin farklı argümanlara sahip olduğunu görmek mümkündür. Buradan hareketle, Arktik Bölgesi'ne kıyısı olan ülkelerin farklı çıkar algılamalarına sahip oluşunun, Arktika'nın bölgesel anlaşmazlıklarla dünya gündemine oturmasına neden olduğu tespiti yapılabilir.

Arktik Bölgesi ile ilgili öne sürülebilecek bir diğer önemli nokta ise, dünya üzerinde egemenlik tartışmalarının halâ sürdüğü nadir bölgelerden biri olmasıdır. Arktika üzerinde uluslararası deniz hukukunun mutlak olarak uygulanabildiğini söylemek mümkün değildir. Bilhassa uluslararası deniz hukuku bünyesinde, BMDHS'nin ortaya koyduğu muğlak hükümler, devletlerin ortak bir uyuma varmasını güçleştirmiştir. Nitekim kıta sahanlığının genişletilmesiyle ilgili BMDHS ve onun talimatıyla görev alan Komisyon'un devletler üzerinde bağlayıcı kararlar alamaması nedeniyle, bölgenin deniz alanlarına yönelik egemenlik tartışmalarıyla da dünya gündemine konu olduğu söylenebilir.

Enerji jeopolitiği, devletlerin Arktik Bölgesi üzerindeki talepleri ve egemenlik tartışmaları konusu bağlamında ele alınan Arktika ile ilgili bu çalışmada bölgedeki aktörlerin karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda devlet-dışı aktörlerin Arktik politikalarında etkin olması -yerel grupların Avrupa Birliği'nin Arktik Konseyi'ne gözlemci üyelik sürecinin sekteye uğramasında etkin rol alması gibi-, arama ve kurtarma, deniz kirliliği ve bilimsel faaliyetler konusunda devletlerin Arktik Konseyi bünyesinde bağlayıcı anlaşmalara imza atması, devletlerarasında enerji kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi konusunda ileri teknoloji transferi, aktörler arası ilişkilerde askeri ve güvenlik içerikli faaliyetlerin önceliğini yitirmesi, uluslararası şirketlerin sosyo-ekonomik aktiviteler yürütmesi ve bu sayede bölgesel politikalarda etkin rol alması Arktika'da aktörler arası karşılıklı bağımlılık ilişkisini güçlendirmektedir. Ayrıca süreç içerisinde çatışmadan işbirliğine doğru bir evrilmenin yaşanması, devletlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde hareket ettiğini göstermektedir.

Araştırma neticesinde mevcut anlaşmazlıklara dair çözüm odaklı bir takım önerilerde bulunmak elbette mümkündür. Öncelikli olarak, devletlerin kendi aralarında düzenleyebilecekleri görüşmeler etrafında egemenlik alanlarıyla ilgili tartışma konularının çözümüne dair bir konsensüsün sağlanması gerekir. Belirsizliklerin ortadan kaldırıldığı, güven yüklü, şeffaf bir tartışma ortamı sağlandıktan sonra, devletlerin egemenlik alanlarıyla ilgili iddiaların dikkatle analiz edilmesi sorunun çözümünde etkili olabilir. Söz konusu iddiaların iyice analiz edilmesi neticesinde uluslararası deniz hukuku hükümlerine uygun biçimde, hakkaniyet ilkesi gözetilerek tüm tarafları memnun edecek, bağlayıcı ve nihai kararlar alınabilir. Tartışmalar konusunda ortak bir çözüme varılamaması ihtimali doğarsa, Arktik devletlerinin kendi aralarında oluşturabilecekleri bir anlaşma neticesinde de çözüme varmak mümkündür. Bu bağlamda, deniz hukuku ile ilgili Antarktika Anlaşması gibi örnek hukuki çözümlerin, Arktika ile ilgili yeni bir anlaşmanın oluşturulmasına kaynaklık edebileceği unutulmamalıdır. Bu sayede, Arktika üzerindeki hukuki tartışmalar son bulabilir, çatışmadan işbirliğine doğru bir sürece geçilebilir. Arktika için olası en güzel gelecek, elbette Arktik devletlerinin ve temsil yetkisine sahip yerli toplulukların bu yönde attığı adımlar neticesinde oluşabilecektir.

KAYNAKLAR

- Akkutay, B. L. (2011). 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Çekinceler ve İhtiyari İstisnalar, *Milletlerarası Hukuk ve Milletler Arası Özel Hukuk Bülteni*, Yıl 31, Sayı 1, 2011. (1-27). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/410903> Erişim Tarihi. 10.10.2019.
- American Bureau of Shipping (ABS). Navigating the Northern Sea Route: Status and Guidance. *Wilson Center*. Bknz: (https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/navigating_the_northern_sea_route_status_and_guidance.pdf). Erişim Tarihi 14.01.2020
- Arctic Climate Impact Assessment (ACIA). (2004). Cambridge University Press.
- Arctic Council (1996). Agreements (2011-2013-2017). Bknz: (<https://arcticcouncil.org/index.php/en/our-work/agreements>). Erişim Tarihi 13.01.2020.
- Arctic Portal (2012). News: Successful Journey of the Snow Dragon Continues. August 30, 2012. <https://arcticportal.org/ap-library/news/833-successful-journey-of-the-snow-dragon-continuous> Erişim Tarihi 28.09.2019
- Atland, K. (2008). Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic. *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*. Volume 43. Number 3. (289-311).
- Berbrick, W. A. (2015). Strengthening US Arctic Policy through US– Russia Maritime Cooperation. L. C. Jensen ve G. Honneland (Editörler). *Handbook of the Politics of the Arctic*. Edward Elgar Publishing. (26-50). DOI: 10.4337/9780857934741.
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. BM Enformasyon Merkezi (UNIC), Ankara. <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>. Erişim Tarihi: 10.10.2010

- Brigham, L. W. (2012). Thinking about the 'New' Arctic Geography. Lassi Heininen (Editor). *Arctic Yearbook 2012*, Akureyri, Iceland: Northern Research Forum. (308-310). <https://arcticyearbook.com/> Erişim Tarihi: 04.10.2019
- Brosnan, I. G., T. M. Leschine ve E. L. Miles. (2010). Cooperation or Conflict in a Changing Arctic?. *Ocean Development & International Law*. Volume 42. Number 1-2. (173-210). DOI: 10.1080/00908320.2011.543032.
- Byers, M. (2009). Cold Peace: International Cooperation Takes Hold in the Arctic. *U. S. Global Engagement Project at the Carnegie Council for Ethics in International Affairs*. December 16, 2009.
- Byers, M. (2013). *International Law and the Arctic*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge University Press.
- Byers, M. (2017). Crises and International Cooperation: An Arctic Case Study. *International Relations*. (1-28). DOI: 10.1177/0047117817735680.
- CBC News. (2009). Canada against EU entry to Arctic Council because of seal trade ban. April 29, 2009. Bknz: <https://www.cbc.ca/news/canada/north/canada-against-eu-entry-to-arctic-council-because-of-seal-trade-ban-1.806188>). Erişim Tarihi 13.01.2020
- Council on Foreign Relations. *The Emerging Arctic: Risks and Economic Opportunities*. https://www.cfr.org/interactives/emergingarctic#!/?cid=otr_marketing_use-arctic_infoguide Erişim Tarihi: 30.09.2019
- Exner-Pirot, H. ve R. W. Murray. (2017). Regional Order in the Arctic: Negotiated Exceptionalism, Marc Jacobsen and Victoria Herrmann (Editörler), *Arctic International Relations in a Widened Security Perspective, Politik*, Vol. 20, Number 3. (47-64).
- The Development Strategy of the Arctic Zone of the Russian Federation approved by Russian President Vladimir Putin (2013). *Government of the Russian Federation*. September 20, 2013. Bknz: <http://www.research.kobe-u.ac.jp/gsicspcr/sympo/20160728/documents/Keynote/Russian%20Arctic%20strategy%202013.pdf>. Erişim Tarihi 13.01.2020.
- Gunitsky, V. (2008). On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean. *Journal of International Affairs*. Volume 61. Number 2. Summer 2008.
- Guy E. ve F. Lasserre. (2016). Commercial Shipping in the Arctic: New Perspectives, Challenges and Regulations. *Polar Record*. DOI: 10.1017/S0032247415001011.
- Gül, T. (2014). Arktik'deki Rusya: Sorun ve İşbirliği Arasındaki Gel-Git. *Bilgesam: Analiz/Rusya*, No:1167, 24 Kasım 2014
- Holmes, S. (2008). Breaking the Ice: Emerging Legal Issues in the Arctic Sovereignty. *Chicago Journal of International Law*. Volume 9. Number 1. Article 13. <https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol9/iss1/13/> Erişim Tarihi: 25.09.2019.
- Honneland, Geir. (2017). *Arctic Euphoria and International High North Politics*. Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-981-10-6032-8.
- Huitfeldt, T., T. Ries ve G. Oyna. (1992). Strategic Interests in the Arctic. *Norwegian Institute for Defence Studies*. Oslo.
- Ilulissat Declaration. (2008). Arctic Ocean Conference. *Unofficial Text of Centre for International Law*. Ilulissat: Greenland. 27-29 May, 2008. <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/07/2008-Ilulissat-Declaration.pdf>. Erişim Tarihi: 16.10.2019
- Isted, K. (2009). Sovereignty In The Arctic: An Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations, Florida State University, *Journal of Transnational Law & Policy*, Spring 2009, ss. 347-348
- Jarashow, M., M. B. Runnels ve T. Svenson. (2006). UNCLOS and the Arctic: The Path of Least Resistance. *Fordham International Law Journal*. Volume 30. Issue 5. Article 9. (1585-1652).

- Keohane R. O. ve J. S. Nye. (2001). *Power and Interdependence*. 3th Edition. New York. Addison Wesley Longman.
- Korsunskaya, D. ve B. Reddall. (2011). Exxon, Rosneft Tie up in Russian Arctic, U. S.. *Reuters*. 30 Ağustos 2011. <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-exxon/exxon-rosneft-tie-up-in-russian-arctic-u-s-idUSTRE77T2OM20110830>. Erişim Tarihi: 09.10.2019
- Knecht, S. ve K. Keil. (2013). Arctic Geopolitics Revisited: Spatialising Governance in the Circumpolar North. *The Polar Journal*. Volume 3. Number 1. (178-203). DOI: 10.1080/2154896X.2013.783276.
- Lanteigne, M. (2019). China's Emerging Strategies in the Arctic''. *High North News*. April19,2019. <https://www.highnorthnews.com/en/chinas-emerging-strategies-arctic>. Erişim Tarihi: 17.10.2019
- Matz-Lück, N. (2009). Planting the Flag in Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole. *Göttingen Journal of International Law* 1 (2009) 2. (235-255). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1416682
Erişim Tarihi: 10.10.2019
- McDorman, T. L. ve C. Schofield. (2015). Maritime Limits and Boundaries in the Arctic Ocean: Agreements and Disputes. L. C. Jensen ve G. Honneland (Editörler). *Handbook of the Politics of the Arctic*. Edward Elgar Publishing. (207-226). DOI: 10.4337/9780857934741.
- McGwin, Kevin. (2018). Denmark, Canada Agree to Settle Hans Island Dispute. *ArcticToday*. May 24, 2018. Bknz: (<https://www.arctictoday.com/denmark-canada-agree-come-agreement-disputed-island/>). Erişim Tarihi 15.01.2020
- McMillan. (2015). Breaking through the Ice: An assessment of Northern Sea Route Opportunities. *The Maritime Executive*. February 10, 2015 Bknz: (<http://www.maritime-executive.com/features/breaking-through-the-ice>). Erişim Tarihi 15.01.2020.
- National Snow and Ice Data Center. (2019). "Melt Season Shifts into High Gear". July 2, 2019. Bknz: <https://nsidc.org/arcticseaicenews/2019/07/melt-season-shifts-into-high-gear/>. Erişim Tarihi 14.01.2020.
- Northern Sea Route Information Office. <https://arctic-lio.com/> Erişim Tarihi 26.09.2019
- Northern Sea Route Information Office <https://arctic-lio.com/category/statistics/> Erişim Tarihi: 22.03.2019
- Norton, J. (2009). German Ships Successfully Make "Arctic Passage. *Reuters*. September 12, 2009. <https://www.reuters.com/article/us-climate-shipping-arctic/germanshipsuccesfullymakearcticpassageidUSTRE58B01K20090912>. Erişim Tarihi: 22.09.2019
- Norwegian Ministeries. (2017). *Norway's Arctic Strategy: Between Geopolitics and Social Development*. Bknz. (<https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>). Erişim Tarihi 14.01.2020
- Nuttall, M. (2009). After Word: The North and the Global Gaze. *Canada's and Europe's Northern Dimensions*. A.Dey Nuttall ve Mark Nuttall (Editörler). Oulu: University of Oulu Press. (71-84)
- Ostreng, W. (2013). Geopolitics and Power Constellations in the Arctic. Willy Ostreng, et al. (Editors). *Shipping in Arctic Waters: A Comparison of The Northeast, Northwest and Transpolar Passages*. Ocean Futures. (47-82).
- Özdemir, S. (2015). Vaad Edilmiş Topraklardan Kriz Alanına Arktika. *Dünya Bülteni*. 21 Ağustos 2015. <https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/vaad-edilmis-topraklardan-kriz-alanina-arktika-h338597.html>. Erişim Tarihi 10.10.2019
- Quinn, Eilis. (2019). Canada Files Submission to Establish Continental Shelf Outer Limits in Arctic Ocean. *The Barents Observer*. May 27, 2019. Bknz: (<https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2019/05/canada-files-submission-establish-continental-shelf-outer-limits-arctic-ocean>). Erişim Tarihi 15.01.2020
- Roucek, J. S. (1983). The Geopolitics of the Arctic. *The American Journal of Economics and Sociology*. Volume 42. Number 4. (463-471).

- Rutherford, N. (2016). China Looks to Use Northwest Passage for Faster Shipping. *Canadian Geographic*. April 26, 2016. <https://www.canadiangeographic.ca/article/china-looks-use-northwest-passage-faster-shipping> Erişim Tarihi: 04.10.2019.
- Sergunin, A. ve V. Konyshv. (2014). Russia in Search of its Arctic Strategy: Between Hard and Soft Power? *The Polar Journal*. Volume 4. Number 1.
- Sevim, Cenk. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Journal of Yasar University*, 2012. 26(7). (4378-4391).
- Store, J. G. (2011). "Shipping in the High North: Interests, Responsibilities and Opportunities. *Marine Transport in the High North*. John Grue ve Roy H. Gabrielsen (Editörler). The Norwegian Academy of Science and Letters (NASL) and the Norwegian Academy of Technological Sciences (NTVA). Interface Media. Oslo.
- Strader, O. (2012). "An Arctic Council Security Agreement" *The Arctic Institute: Center for Circumpolar Security Studies*. <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-council-security-agreement-part1/?cn-reloaded=1>. Erişim Tarihi 10.10.2019
- Strandsbjerg, J. (2012). Cartopolitics, Geopolitics and Boundaries in the Arctic. *Geopolitics*. Volume 17. Number 4. (818-842). DOI: 10.1080/14650045.2012.660581.
- The United States Geological Survey. (2008). *Circum-Arctic Resource Appraisal*. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>. Erişim Tarihi: 02.10.2019
- The White House. (2013). National Strategy for the Arctic Region. May 10, 2013. Bknz: (https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf). Erişim Tarihi 14.01.2020.
- Trenin, D. (2014). Five Issues at Stake in the Arctic, Carnegie Moscow Center, March, 2014, http://carnegieendowment.org/files/Article_Arctic_Trenin_Engv2014.pdf Erişim Tarihi: 03.12.2015
- White Paper. (2018). State Council Information Office of the PRC: *China's Arctic Policy*. January 26, 2018. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm Erişim Tarihi 28.09.2019.
- World Energy Outlook. *International Energy Agency*. www.worldenergyoutlook.org/. Erişim Tarihi 05.10.2019.
- Yıldız, Güzel ve H. Çelik. (2019). Yeni Bir Egemenlik Mücadelesi Alanı Olarak Arktika: ABD-Rusya Rekabeti. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. Cilt 21. Sayı 1. Haziran 2019.
- Yılmaz, N. ve A. Çiftçi, (2013). "Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsü'nün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 31, 2013 Güz.
- Young, O. R. (2012a). Building an International Regime Complex for the Arctic: Current Status and Next Steps. *The Polar Journal*. Volume 2. Number 2. (391-407). DOI: 10.1080/2154896X.2012.735047.
- Young, O. R. (2012b). Arctic Politics in an Era of Global Change. *The Brown Journal of World Affairs*. Volume XIX. Issue I. Fall/Winter 2012.
- Zysk, K. (2015). Russia Turns North, again: Interests, Policies and the Search for Coherence. L. C. Jensen ve G. Honneland (Editörler). *Handbook of the Politics of the Arctic*. Edward Elgar Publishing. (437-461). DOI: 10.4337/9780857934741.